

Majda Kaučič-Baša
Univerza na Primorskem
Pedagoška fakulteta Koper

Nekateri vidiki jezikovne inkluzivnosti v šoli s slovenskim učnim jezikom v Italiji

Uvod

Obravnavali bomo nekatera vprašanja, povezana z jezikovno inkluzijo, torej z vključevanjem drugojezičnih učencev v vzgojno-izobraževalne ustanove. Tovrstni pojavi odpirajo določena vprašanja v katerem koli kulturnem okolju, v manjšinski šoli, o kateri bo govor, pa imajo še opaznejše posledice kot drugod. Razmišljali bomo namreč o problemih jezikovne inkluzije v slovenskih manjšinskih šolah v Italiji, natančneje, na Tržaškem in Goriškem. Te šole so namenjene v prvi vrsti učencem, ki pripadajo avtohtoni slovenski manjšini, zato imajo še dodaten, specifični cilj – namreč, da učijo slovenski jezik in privzgamajo njegovo rabo ter razvijajo slovensko etnično identiteto, kar naj bi prispevalo k ohranjanju slovenske manjšinske skupnosti. Učni jezik teh šol je zato slovenščina. V zadnjih desetletjih se v manjšinske (zlasti osnovne) šole vpisuje znatno število učencev, ki slovenščine ne znajo ali je znajo zelo malo. Zaradi njih se zastavlja vprašanje, kako v teh šolah poučevati slovenščino, in celo, kakšna naj bo jezikovna organizacija pouka pri drugih predmetih.

V prispevku bomo predstavili problem in prediskutirali nekatere poglede na to, kako naj bi se reševal.

I. Šola s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem in Goriškem in njeno jezikovno okolje

Šola

Ko govorimo o šolah s slovenskim učnim jezikom v Italiji, imamo v mislih mrežo šol na Tržaškem in Goriškem, torej na manjšem delu ozemlja avtohtone naselitve Slovencev v Italiji¹. Te šole so bile ustanovljene po drugi svetovni

¹ Avtohtono (t.i. zgodovinsko) naseljeno ozemlje Slovencev v današnji Italiji se razteza ob vsej italijansko-slovenski meji in meri okrog 1524 km². Spada k deželi Furlaniji-Juljski krajini in je razdeljeno med tri od njenih štirih pokrajin, med Tržaško pokrajino (Slovenci so avtohtoni prebivalci na celotnem ozemlju pokrajine, ki meri 212 km²), Goriško pokrajino (ozemlje avtohtone naselitve Slovencev v tej pokrajini meri okrog 192 km²) in

vojni²; na Tržaškem jih je leta 1945 ustanovila anglo-ameriška vojaška uprava, Italija pa jih je s prihodom v Trst potrdila in jih z zakonom (1961), ki ureja položaj tržaških in goriških šol s slovenskim učnim jezikom, pravno izenačila z drugimi državnimi italijanskimi šolami. Po zakonu je učni jezik teh šol izključno slovenščina, učitelji pa so slovenskega maternega jezika. Predmetniki šol za slovensko manjšino bi bili enaki predmetnikom vzporednih šol z italijanskim učnim jezikom, če na slovenskih šolah ne bi bilo predmeta slovenščina, ki se poučuje kot materni jezik učencev. Od začetka do konca šolanja se na vseh stopnjah slovenskih šol poučuje italijanščina, in sicer po okvirnem učnem načrtu, ki velja za italijanske šole. Tudi učni načrti za druge predmete so enaki kot na istovrstnih šolah za italijansko večino, zaradi česar je mogoč prehod s slovenske šole na italijansko in z italijanske na slovensko, absolventi slovenskih šol pa se lahko vključujejo v svet dela in v študij na italijanskih univerzah. Za slovensko manjšinsko šolo so prirejeni le učni načrti za zgodovino in zemljepis, predmeta, ki naj bi skupaj s slovenščino sistematično razvijala učenčeve spoznavne temelje narodne identitete³

V tretji pokrajini z avtohtonim slovenskim prebivalstvom, na Videmskem, Italija nikoli ni ustanovila šol za slovensko manjšino⁴. Edino manjšinsko šolo v

---

Videmsko pokrajino (površina avtohtonega slovenskega ozemlja v tej pokrajini je okrog 1.120 km²).

² Začetek slovenskega izobraževanja v teh krajih sega daleč v preteklost (Pahor 1986): prva znana raba slovenščine pri pouku v Trstu se pripisuje škofu Bonomu, ki je že pred l. 1527 razlagal dela Vergila, Erazma Rotterdamskega in Kalvina tudi v slovenščini. Sicer pa so Slovenci iz Trsta in Gorice delili ne le politično, ampak tudi šolsko zgodovino z večjim delom slovenskega naroda v okviru Avstrije. Znano je, da je bila slovenska nedeljska šola v središču Trsta ustanovljena l. 1761. Z avstrijskim zakonom o osnovnih šolah iz l. 1774 so bile predvidene za Tržaško in Goriško – enako kot za ostale avstrijske pokrajine - dvojezične šole, ki naj bi učence usposobile za rabo nemščine. V 18. in v prvi polovici 19. stol. je bil učni jezik v večini osnovnih šol na Goriškem in Tržaškem slovenščina, na Tržaškem najpogosteje poleg italijanščine. Vrzeli v javnem šolstvu je zapolnjevala zasebna Ciril-Methodova šola.

Za časa Avstrije so bile na ozemlju današnje Italije šole s slovenskim učnim jezikom tudi v Kanalski dolini (na severu današnje Videmske pokrajine), in to skozi celo 19. stol. do l. 1919, ko je bila dolina priključena Italiji.

Upoštevanje tega dejstva je za presojo današnjih jezikovnih razmer Slovencev v Kanalski dolino zelo pomembno, saj Italija tam še vedno ni obnovila pouka slovenščine.

Do prelomne spremembe v položaju slovenskega jezika na Tržaškem, Goriškem in v Kanalski dolini pride po koncu prve svetovne vojne, najprej s priključitvijo teh krajev Italiji, nato pa v dvajsetih letih z nastopom fašizma, ki je s sistematično raznarodovalno politiko skušal popolnoma zatreti rabo slovenskega jezika. Takrat so bile na vsem slovenskem ozemlju pod Italijo ukinjene tudi slovenske šole, slovenski učitelji pa so bili razseljeni v notranjost Italije.

³ V učnih načrtih za pouk zgodovine je na vseh stopnjah šol dodana italijanskim vsebinam »zgodovina Slovencev na ožjem zemljepisnem področju v povezavi bodisi z matičnim bodisi z italijanskim narodom« (prim. Didaktični načrti 1992, 46). Učni načrti za zemljepis pa predvidevajo, da se učenci seznanijo tudi »z zemljepisom in gospodarstvom Furlanije – Julijske krajine ter Slovenije ter z vsemi kraji, kjer živijo Slovenci« (ibid., 50). Pri državljanski vzgoji pa se morajo učenci seznaniti tudi z manjšinsko zakonodajo (ibid., 52).

⁴ Večji del s Slovenci naseljenega ozemlja v današnji Videmski pokrajini, in sicer Beneška Slovenija in Rezija, je bil že leta 1866 priključen Italiji. Italijanska oblast, ki je pred priključitvijo napovedovala liberalnejšo

Videmski pokrajini, dvojezično šolo v Špetru v Nadiški dolini, je v osemdesetih letih (v šolskem letu 1984/85 vrtec, dve leti pozneje prvi razred osnovne šole) brez dogovora s šolsko oblastjo ustanovila slovenska manjšina. Šola je bila zasebna in nepriznana in starši njenih učencev so morali uradno izjaviti, da bodo sami poskrbeli za otrokovo izobrazbo. Prošnje za priznanje šole je oblast dolgo časa zavračala z utemeljitvijo, da »v šolah Videmske pokrajine ni z nobenim zakonom predvidena dvojezičnost« (Gruden 2004: 31). Učenci dvojezične osnovne šole so prišli do veljavnih spričeval tako, da so opravljali zunanje izpite na državni šoli; to se ni spremenilo niti potem, ko je špetska šola s šolskim letom 1993/94 dosegla »priznanje obstoja«. Šele v letu 1997/98 je prišlo do parifikacije šole, z zakonom za varstvo slovenske manjšine (2001) pa sta dobila vrtec in osnovna šola status avtonomne državne šolske ustanove (»Didaktično ravnateljstvo s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom«), znotraj katere je bila pozneje ustanovljena tudi dvojezična nižja srednja šola. Jezikovni model pouka v dvojezični šoli je tudi po poddržavljenju ostal tak, kot je bil na začetku: učna jezika sta dva, slovenščina in italijanščina; čas pouka je enakomerno porazdeljen med oba jezika; vsak od jezikov je vezan na posebnega učitelja (ena oseba – en jezik); v neformalnih govornih položajih v šoli (pri prostih dejavnostih) in pri stikih z družinami se uporablja predvsem slovensko narečje.

Špetska dvojezična šola je še vedno edina manjšini namenjena šola v Videmski pokrajini, čeprav si Beneški Slovenci prizadevajo za ustanovitev dvojezičnih šol tudi drugod v Benečiji⁵.

Sistem slovenskih vzgojno-izobraževalnih ustanov na Tržaškem in Goriškem vključuje vse stopnje od vrtca (na Tržaškem celo od jasli) do srednje šole,

---

jezikovno politiko, ni dopustila nobene oblike javne rabe slovenščine, v šole ni uvedla slovenskega pouka, takoj po priključitvi pa je poitalijančila zemljepisna imena. Po prvi svetovni vojni je fašizem tudi tu izvajal grobo raznarodovanje, ki se je med drugo svetovno vojno še stopnjevalo; kljub temu so v vojnem času v Beneški Sloveniji delovale partizanske slovenske šole.

Tudi po drugi svetovni so dobili posamezni deli slovenske manjšine v Italiji različen pravno-politični status: s Slovenci naseljeni del Videmske pokrajine je bil obravnavan kot zgodovinsko integralni del Italije, ki mu ne pripadajo nikakršne manjšinske pravice, tam živeči Slovenci pa do zakona o varstvu slovenske manjšine iz leta 2001 niti formalno niso veljali za Slovence, ampak za »prebivalce slovanskega izvora« (»popolazioni di origine slava«).

⁵ O teh prizadevanjih poroča periodični tisk Slovencev v Italiji. Prim. npr.: »Lusevera, si dei genitori alla scuola bilingue«, *Novi Matajur* (dalje: *NM*), 24. 3. 2011, str. 1. - »La richiesta si basa sulla legge 38 e lo statuto comunale : Taipana all'unanimita' chiede la scuola bilingue«, *NM* 13. 4. 2011, str. 1. - »Senatorca Blažina predstavila rezultate skupinskega dela znotraj manjšine : Nov zakon za ureditev odprtih vprašanj slovenskih šol v Italiji«, *NM* 20. 4. 2011, str. 1. - »Lusevera, il consiglio chiede l'istituzione di una scuola bilingue«, *NM* 4. 5. 2011, str. 1.

ki se konča z maturo⁶. Čeprav so se v zadnjih desetletjih šole združevale in je bilo zato precej slovenskih šol, predvsem v središču Trsta ukinjenih, deluje v tekočem šolskem letu (2010/2011) na Tržaškem in Goriškem še vedno 80 vrtcev in šol s slovenskim učnim jezikom. Na Tržaškem je 24 otroških vrtcev, 19 osnovnih šol (pred dvajsetimi leti jih je bilo 28), 5 (s podružnicama 7) nižjih srednjih šol ter 4 višje srednje šole z desetimi smermi; na teh ustanovah se formira skupno 2357 prešolskih otrok in učencev. Na Goriškem deluje 10 otroških vrtcev, 9 osnovnih šol, 2 nižji srednji šoli ter 5 višjih srednjih šol s šestimi smermi; v te vrtce in šole je vpisanih skupaj 1561 predšolskih otrok in učencev. Vse tržaške in goriške šole in vrtce s slovenskim učnim jezikom obiskuje torej 3918 otrok in mladostnikov.

<i>Vzgojno-izobraževane ustanove</i>	<i>Število ustanov</i>	<i>Število vpisanih</i>
Otroški vrtci	24	586
Osnovne šole	19	856
Srednje šole 1. stopnje	5 + 2	393
Srednje šole 2. stopnje	4	522
Skupaj	52 + 2	2357

Tabela 1: Število vpisanih v slovenske vzgojno-izobraževalne ustanove na Tržaškem v šol. letu 2010/2011

<i>Vzgojno-izobraževane ustanove</i>	<i>Število ustanov</i>	<i>Število vpisanih</i>
Otroški vrtci	10	435
Osnovne šole	9	572
Srednje šole 1. stopnje	2	280
Srednje šole 2. stopnje	5	274
Skupaj	26	1561

Tabela 2: Število vpisanih v slovenske vzgojno-izobraževalne ustanove na Goriškem v šol. letu 2010/2011

Za vse te učence, pa tudi za njihove učitelje in druge, ki so v šolah zaposleni, je šola kraj, kjer lahko vsak dan govorijo slovensko. Slovenska šola na Tržaškem in Goriškem ima zato poleg družbene vloge, ki jo ima vsaka šola, še dodaten pomen: ker omogoča dnevno rabo slovenščine tolikim ljudem, je temeljnega

⁶ Obvezno šolanje v Italiji traja osem let in poteka na dveh stopnjah šol, na *osnovni šoli*, ki traja 5 let, in na *srednji šoli I. stopnje* (v vsakdanjem nestrokovnem jeziku »nižji srednji šoli«), ki traja 3 leta. *Srednja šola II. stopnje* (v vsakdanjem nestrokovnem jeziku »višja srednja šola«), ki se konča z maturo, traja 5 let.

pomena za ohranjanje slovenskega jezika⁷.

Jezikovne razmere slovenske manjšine na Tržaškem in Goriškem

Slovenska narodna skupnost na Tržaškem in Goriškem se namreč že dolgo (vse od zadnjega avstro-ogrskega popisa prebivalstva v letu 1911 do najnovejših demografskih ocen) krči; vzrok za upadanje števila Slovencev je opuščanje rabe slovenskega jezika (Kaučič-Baša 1997; ista 2004). V obdobju med dvema vojnama se je Slovincem skušalo vzeti jezik (s prepovedjo rabe slovenščine v javnosti, z italijanizacijo slovenskih krajevnih in osebnih imen, z ukinitvijo slovenskih šol, tiska, društev, s prepovedjo slovenščine v cerkvi ...), da bi tako izgubili tudi narodno identiteto. Danes so rezultat te politike številni Italijani, ki ne razumejo slovenščine, čeprav so bili njihovi starši in stari starši Slovenci. Tisti del slovenske skupnosti, ki je prvotni jezik in identiteto ohranil, pa živi v jezikovnih razmerah, ki tudi danes vodijo v opuščanje slovenščine.

Skupnost lahko ohranja svoj jezik, če ima dovolj priložnosti, da ga rabi; Slovenci na Tržaškem in Goriškem jih imajo premalo. Slovenščina tu ni uradni jezik, njen siceršnji dostop v javno življenje pa je zelo omejen. Tudi možnosti za zasebno rabo manjšinskega jezika je malo, saj Italijani, ki tvorijo tako na Tržaškem kot na Goriškem večino prebivalstva, slovenščine ne govorijo in je v glavnem tudi ne razumejo, ker se je v šoli ne učijo. Slovenec ima zato le toliko priložnosti za rabo slovenščine, kolikor ima slovenskih znancev. Kdor živi v vaški soseski, kjer je slovensko prebivalstvo še strnjeno naseljeno, lahko govori slovensko s sosedi, a etnična in s tem jezikovna sestava vasi se naglo spreminja. Večina Slovencev pa živi pomešana z italijanskim prebivalstvom v urbanem okolju Trsta in Gorice, kjer je priložnosti za rabo slovenščine zelo malo. V takih razmerah lahko zunaj družine redno uporabljajo slovenščino tisti Slovenci, ki so zaposleni v ustanovah, v katerih se govori slovensko, ker so namenjene izrecno manjšini; med te ustanove spadajo v prvi vrsti šole s slovenskim učnim jezikom. Še bolj kot za odrasle so te šole pomembne za slovenske otroke, ki lahko govorijo slovensko le v družini, če njihovi starši ali stari starši doma govorijo slovensko, s slovenskimi sosedi na vasi, če jih imajo, in seveda v slovenskem vrtcu in v šoli. Ker je šola eno od redkih okolij,

---

⁷ Ohranjanje manjšinskega jezika v rabi je pogoj za ohranitev manjšinske skupnosti: manjšine, ki prvotni jezik zamenjajo z večinskim jezikom, postopno izgubijo tudi prvotno etnično identiteto (Kaučič-Baša 1997; ista 2004: 12-13).

kjer se govori slovensko, učenci tu ne razvijajo samo znanja slovenščine, ampak tudi govorne navade. Razen tega samo v šoli doživljajo slovenščino kot jezik, ki je primeren tudi za sporazumevanje zunaj družinskega in sploh zasebnega življenja, ravno tako doživljanje jezika pa je pogoj za to, da bodo spregovorili slovensko tudi v življenju zunaj šole.

II. Neznanje slovenščine kot didaktični izziv

V zadnjih desetletjih se v slovenske vrtce in šole na Tržaškem in Goriškem vpisuje relativno veliko predšolskih otrok in učencev, ki znajo malo ali pa sploh ne znajo slovenščine, ker izhajajo iz družin, v katerih se v glavnem ali pa sploh ne govori slovensko. Anketa, ki spremlja narodnostne in jezikovne značilnosti populacije slovenskih vrtcev in šol na Tržaškem in Goriškem ter dvojezičnega šolskega centra v Špetru (Bogatec 2011), je pokazala, da število učencev na tržaških in goriških slovenskih šolah narašča, delež slovenskih⁸ otrok pa se krči. Narodnostna in jezikovna struktura šolske populacije se spreminja predvsem zaradi naraščajočega vpisa otrok iz neslovenskih družin. V šolskem letu 2010/11 je v tržaške slovenske vrtce in šole vseh stopenj vpisanih 34% učencev iz slovenskih družin, 19% učencev iz italijanskih družin, kar 40% učencev iz narodnostno mešanih slovensko-italijanskih družin, 3% iz družin, v katerih je eden od staršev slovenske, drugi pa druge narodnosti, in 4% iz drugih družin (predvsem priseljencev iz držav na ozemlju bivše Jugoslavije) .

N a r o d n o s t n i i z v o r (v %)					
	<i>slovenski</i>	<i>italijanski</i>	<i>slov-ital</i>	<i>slov-drugi</i>	<i>drugi</i>
Tržaška pokrajina	34	19	40	3	4
Goriška pokrajina	23	29	42	2	3

Tabela 3: *Narodnostni izvor vpisanih v slovenske vzgojno-izobraževalne ustanove glede na pokrajino v šol. letu 2010/2011 (Vir: Bogatec 2011)*

Podobna je narodnostna struktura slovenske šolske populacije na Goriškem: 23% učencev je iz slovenskih, 29% iz italijanskih, 42% iz slovensko-italijanskih družin, 2% iz družin slovenske in druge narodnosti in 3% iz drugih družin.

⁸ Bogatec 2011 opredeljuje narodnostni izvor otroka na osnovi podatkov o narodnostni samoopredelitvi očeta in matere.

Primerjava podatkov za leta 1995 oz. 1997⁹, 2003 in 2010 (Bogatec

N a r o d n o s t n i   i z v o r   (v   %)

Šolsko leto	slovenski	italijanski	slov-ital/drugi	drugi
2010/11	34	19	43	4
2003/04	49	9	40	2
1995/96 oz. 1997/98	62	6	31	1

Tabela 4: *Narodnostni izvor vpisanih v slovenske vzgojno-izobraževalne ustanove na Tržaškem v šol. letih 1995/96 oz. 1997/98, 2003/04 in 2010/2011* (Vir: Bogatec 2011)

2011) kaže, kako se je v tem času spreminjala narodnostna struktura predšolske in šolske populacije. Delež otrok slovenskih staršev se je od leta 1995 do leta 2010 v obeh pokrajinah razpolovil; delež otrok iz narodnostno mešanih družin je naraščal do leta 2003, zatem se ni pomembno spremenil; delež otrok italijanskih staršev pa se je v petnajstih letih potrojil.

N a r o d n o s t n i   i z v o r   (v   %)

Šolsko leto	slovenski	italijanski	slov-ital/drugi	drugi
2010/11	23	29	45	3
2003/04	30	23	45	3
1995/96 oz. 1997/98	57	10	31	2

Tabela 5: *Narodnostni izvor vpisanih v slovenske vzgojno-izobraževalne ustanove na Goriškem v šol. letih 1995/96 oz. 1997/98, 2003/04 in 2010/2011* (Vir: Bogatec 2011)

Razlogi, zaradi katerih se italijansko govoreči starši odločajo za vpis svojih otrok v slovensko šolo, so zaenkrat še malo raziskani. Pri razmisleku o njih moramo upoštevati značilnosti jezikovnih razmer, v kakršnih se nahaja slovenska skupnost v Italiji.

Ena od teh značilnosti je, da se narodnostno samoopredeljevanje ljudi pogosto ne sklada z njihovim izvorom: na Tržaškem in Goriškem se štejejo za Slovence v glavnem tisti ljudje, ki slovensko govorijo (Kaučič-Baša 2004: 20). Tudi za anketirane starše torej lahko pričakujemo, da se narodnostno opredeljujejo v povezavi z rabo jezika. Ob tem se zastavlja vprašanje, kolikšen del staršev, ki se štejejo za Italijane, je objektivno (povsem ali deloma) slovenskega izvora. Številni

⁹ V šolskem letu 1995/96 je bila izvedena anketa v vrtcih in osnovnih šolah, v šolskem letu 1997/98 v srednjih šolah 1. in 2. stopnje.

ljudje slovenskega porekla, ki ne znajo slovenščine, namreč izhajajo iz družin, ki so v preteklosti (mnoge v času fašizma, mnoge pa tudi pozneje) izgubile slovenski jezik in ga nadomestile z italijanščino¹⁰; za njih lahko pomeni vpis otroka v slovensko šolo vračanje k slovenskim koreninam.

Pomemben sestavni del jezikovnih razmer je tudi dejstvo, da šola z italijanskim učnim jezikom ne poučuje slovenščine, italijanski starši, ki želijo, da bi se njihov otrok med šolanjem naučil slovenščine kot jezika lokalnega okolja, pa imajo možnost, da izberejo slovensko šolo.

Eden od razlogov za vpis otroka v slovensko manjšinsko šolo je v zadnjih letih tudi učenje slovenščine kot jezika, ki se rabi v Sloveniji. Od vstopa Slovenije v Evropsko unijo leta 2004 je na tem območju v porastu povsem nov, a za naše vprašanje relevanten pojav: čezmejna stanovanjska mobilnost (Jagodic 2011). Odkar je slovenski nepremičninski trg postal dostopen tudi državljanom Italije, se je znatno število povečini italijansko govorečih tržaških družin preselilo čez mejo v bližnje vasi slovenskega Krasa, ki ponuja nepremičnine po nižjih cenah od italijanskih, obenem pa omogoča višjo kakovost življenja. Te družine ohranjajo trajne funkcionalne odnose z matično Italijo in se dnevno vozijo v Italijo na delo. Za otroke jih manjši del izbere šolo v kraju nove naselitve v Sloveniji; povečini vozijo otroke v šolo v Trst, pri tem pa pomemben del italijanskih staršev vpiše otroke v slovensko manjšinsko šolo (Jagodic 2011: 216-257).

Ne glede na razloge, zaradi katerih so se vpisali v slovensko šolo, tvorijo učenci iz jezikovno mešanih in neslovensko govorečih družin okrog 60% celotne populacije slovenskih šol na Tržaškem in Goriškem; v okoliških šolah je delež učencev iz slovensko govorečih družin višji, v središču Trsta in Gorice pa celo nižji¹¹. Učenci s pomanjkljivim znanjem slovenščine s težavo sledijo pouku slovenščine kot

¹⁰ Za ilustracijo pojava navajam odlomek iz intervjuja s kandidatom za tržaškega župana Robertom Cosolinijem. **»Brali smo, da je vaša mama Slovenka. Ali vi znate slovensko?«** *»Nekoliko razumem slovenščino. Moja sestra, 15 let starejša od mene, ki je bivala poleti pri starih starših v bližini Divače, se je naučila in govori slovensko. Moja druga sestra, 8 let starejša od mene, govori slovensko nekoliko slabše. Jaz, ki sem – potem, ko se je gospodarski status družine izboljšal – preživljal počitnice v Sappadi, nekoliko razumem, a ne govorim slovensko.«* (Kandidat leve sredine za tržaškega župana : Noben glas ni samoumeven, *Primorski dnevnik*, 27. 5. 2011, str.7.)

¹¹ V šolskem letu 2006/07 je bila jezikovna struktura učencev v enem od razredov slovenske osnovne šole v središču Trsta taka: v razredu je bilo 7 učencev, in sicer 1 iz slovensko govoreče družine, 2 sta govorila slovensko samo s starimi starši, 2 sta bila iz povsem italijanskega govornega okolja, 2 pa sta bila otroka srbskih in albanskih priseljencev. - Prim. diplomsko delo: Irina Druzina, *La nuova realtà interculturale nella scuola slovena in Italia con riferimento all'insegnamento della lingua slovena*. Tesi di laurea. Relatrice M. Kaučič-Baša. Facolta' di lettere e filosofia, Università di Trieste, 2006/07.

prvega jezika in v začetku tudi pouku drugih predmetov; njihovi jezikovni zmožnosti bi ustrezalo poučevanje slovenščine kot drugega ali tujega jezika, pri takem poučevanju pa bi bili zapostavljeni učenci, ki jim je slovenščina prvi jezik. Nekateri učitelji si zastavljajo tudi vprašanje, ali je v jezikovno in narodnostno tako heterogenih skupinah sploh še primerno spodbujati oblikovanje slovenske identitete, in če je, kako naj se to dela.

Reševanje didaktičnih vidikov tega vprašanja je zaenkrat prepuščeno iznajdljivosti učiteljev, ki jih razmere silijo v improvizacijo; ponekod se odzivajo na problem z izdelavo internih učnih gradiv za drugojezične učence¹², vendar so pri tem prepuščeni predvsem sami sebi.

Indirektna potrditev, da je delo učiteljev vendarle uspešno, prihaja iz raziskave na drugem področju. Na osnovi spoznanja, da je otrokov uspeh pri učenju slovenščine odvisen od odnosa, ki ga ima do slovenskega jezika družina, in da se zato ugodni psihološki pogoji za zgodnje učenje slovenščine ustvarjajo z motiviranjem staršev, se v manjšinske šole v vseh treh pokrajinah sistematično uvaja strokovno delo s starši. Raziskava, ki to delo spremlja (Pertot 2004), ugotavlja, da se ne glede na razloge, zaradi katerih se neslovensko govoreči starši odločijo za slovenski vrtec ali šolo, otrok slovenščine nauči, če so starši prepričani v pravilnost svoje izbire in če je njihov odnos do slovenskega jezika brez predsodkov in čustvenih ovir. Te ugotovitve posredno dokazujejo, da je obstoječi jezikovni model pouka tudi za drugojezične otroke v osnovi sprejemljiv.

Vprašanja o primernem načinu poučevanja v opisanih razmerah pa ostajajo odprta, zato se o tem razpravlja tudi zunaj šole. Že konec 80-tih let se je v delu manjšine pojavilo stališče, da bi bilo glede na opisano stanje smiselno, če bi se obstoječi enojezični šolski model (šola s slovenskim učnim jezikom) ponekod preoblikoval v dvojezičnega (torej v šolo z dvema učnima jezikoma) po zgledu špeterske šole. O jezikovnem modelu slovenske šole se je intenzivneje razpravljalo tudi v letu 2010 ob pripravi osnutka državnega zakona, ki naj bi uredil odprta vprašanja slovenske šole v Italiji¹³.

¹² Prim. Kristina Kovačič (ur.): *Šest poučevalnih modelov za slovenščino v šolah in vrtcih v Furlaniji. Julijski krajini : Zgodnje učenje slovenskega jezika v jezikovno in narodnostno mešanem okolju Furlanije – Julijske krajine*. Trst: IRRE, 2007.

¹³ Zakonski osnutek »Norme in materia di ordinamento delle scuole con lingua d'insegnamento slovena e insegnamento bilingue sloveno-italiano nella Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia« je bil uradno vložen v parlamentarni postopek aprila 2011.

III. Prednosti enojezičnega šolskega modela

Ob koncu 80-tih let se je zamisel o poskusni uvedbi dvojezične šole za Slovence v Trstu in v Gorici porodila tudi iz navdušenja nad uspehom, ki ga je imela špeterska šola v Beneški Sloveniji. Ker sem bila mnenja, da dvojezični šolski model, ki ne bi razločeval med poučevanjem slovenščine kot prvega in kot drugega ali tujega jezika, ne bi odpravil obstoječih težav, bi pa gotovo povzročil druge, sem se na zamisel odzvala, najprej v dnevnem časopisu (Kaučič-Baša 1990), nato pa z več referati, ki so bili podlaga za daljšo razpravo (Kaučič-Baša 1993) o vlogi in pomenu učnega jezika nasploh in še posebej v slovenskih šolah na Tržaškem in Goriškem.

Razprava izhaja iz predpostavke, da ima šola za avtohtono etnično manjšino poleg ostalih še dodatno nalogo, namreč da prispeva k ohranjanju jezika in identitete manjšinske skupnosti.

Da bi se jezik manjšine lahko ohranjal v rabi, morajo biti izpolnjeni naslednji pogoji: 1. da ljudje ta jezik znajo in so se zmožni v njem sporazumevati; 2. da so se navajeni sporazumevati v manjšinskem jeziku in da so za to motivirani; 3. da obstajajo priložnosti za rabo manjšinskega jezika (torej govorni položaji, v katerih je raba tega jezika samoumevna).

Šola s slovenščino kot edinim učnim jezikom v večji meri kot dvojezična šola vpliva na sporazumevalno zmožnost učencev. Znanje jezika se namreč ne oblikuje le pri predmetu jezik in književnost, ampak pri vseh učnih predmetih. To je še posebej pomembno za skupnost, kakršna so Slovenci v Italiji, ki ima zelo omejene možnosti za spontano učenje slovenščine iz okolja in ima zato primanjkljaj v znanju osnovnega slovenskega besedišča. Šola lahko ta primanjkljaj sistematično odpravlja in ga vsaj deloma odpravi le, če je slovenščina njen učni jezik.

Šola, v kateri je jezik manjšine edini učni jezik, v večji meri kot dvojezična šola vpliva na posameznikovo motiviranost za rabo tega jezika. Osebnostne lastnosti, ki so za tovrstno motiviranost potrebne - spoznavni odnos do jezika, čustveni odnos do jezika, govorne navade -, se namreč oblikujejo pri vseh šolskih predmetih. Šola odločujoče oblikuje zlasti govorne navade učencev, saj je kraj, kjer učenci preživijo najdejavnejši del dneva. Slovenske govorne navade pa razvija le šola, v kateri je običajni jezik sporazumevanja med učiteljem in učenci slovenščina. Ta funkcija šole je še zlasti pomembna za učence, ki izhajajo iz družin, v

katerih se ne govori slovensko.

Šola, katere učni jezik je slovenščina, pomeni tržaškim in goriškim učencem tudi edino priložnost za formalno rabo slovenščine. Samo tu namreč doživljajo slovenščino kot jezik, ki je primeren za sporazumevanje zunaj družinskega in sploh zasebnega življenja, ravno tako doživljanje jezika pa je nujno potrebno, da bodo spregovorili slovensko tudi zunaj šole.

Slovenska šola na Tržaškem in Goriškem torej lahko prispeva k ohranjanju slovenščine v rabi le, če ohrani dosednji enojezični model. Rešitve za poučevanje učencev s pomanjkljivim znanjem slovenščine je zato treba iskati znotraj tega modela.

Pred dvajsetimi leti mi je predstavljala tako rešitev »šola s slovenskim učnim jezikom, ki zna naučiti slovenščino tudi na novo in ki kljub temu, da gleda na svet s slovenskega zornega kota, vzgaja ... k spoštovanju drugačnosti« (Kaučič-Baša 1993:183). Še vedno mislim, da sta to upoštevanja vredni načeli, ki ju je mogoče uresničiti v praksi.

Šola s slovenskim učnim jezikom bo lahko uspešno vključevala otroke, ki znajo malo ali pa še ne znajo slovenščine, če bo znala ta jezik naučiti tudi kot drugi in tuji jezik. Da bi se drugojezični učenci brez težav vključili v slovenski pouk, bi morali biti deležni intenzivnega pouka slovenščine pred vstopom v šolo in dopolnilnega pouka v prvih letih šolanja; primerno bi bilo, da bi intenzivni začetni jezikovni pouk izvajali učitelji, usposobljeni za poučevanje slovenščine kot drugega in tujega jezika. Tak jezikovni model šole se sklada z identitetno vzgojo, ki temelji na slovenskem pogledu na svet in na spoštovanju drugačnosti. Cilj take vzgoje so posamezniki, ki se bodisi povsem bodisi deloma identificirajo s slovensko skupnostjo in so torej Slovenci ali tudi Slovinci.

Povzetek

Nekateri vidiki jezikovne inkluzivnosti v šolah s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem in Goriškem

Prispevek obravnava nekatera vprašanja jezikovne inkluzivnosti pri poučevanju slovenščine in v slovenščini v slovenskih šolah na Tržaškem in Goriškem.

Šole s slovenskim učnim jezikom v Italiji so namenjene učencem, ki pripadajo avtohtoni slovenski manjšini, zato sta posebna cilja teh šol učenje slovenskega jezika in razvijanje slovenske narodne identitete; oboje naj bi prispevalo k reprodukciji slovenske narodne skupnosti v Italiji. V zadnjih desetletjih se v te šole vpisuje znatno število učencev, ki znajo zelo malo ali pa sploh ne znajo slovenščine; večina jih izhaja iz jezikovno mešanih družin ali pa imajo starše, ki so slovenskega izvora, a ne govorijo več slovenskega jezika. Zaradi teh učencev se v slovenski šoli zastavlja vprašanje, kako poučevati slovenščino in kakšen naj bo model jezikovne organizacije pouka pri drugih predmetih. Učenci z omejenim znanjem slovenščine namreč ne morejo slediti pouku slovenskega jezika kot J_1 - njihovi jezikovni zmožnosti ustreza poučevanje slovenščine kot J_2 , pri takem poučevanju pa so zapostavljeni učenci, ki jim je slovenščina prvi jezik. Analogna vprašanja se zastavljajo v zvezi s slovenščino kot učnim jezikom pri ostalih predmetih in v zvezi z oblikovanjem slovenske narodne identitete.

V prispevku se diskutirajo pogledi na poučevalne modele, ki bi tudi učencem brez predznanja slovenščine omogočili vključitev v slovensko šolo; pri tem se predlagajo nekatere rešitve.

Ključne besede:

Slovenci v Italiji, slovenski jezik, šola, jezikovna zmožnost, učni jezik, jezikovni model poučevanja, ohranjanje - izguba jezika.

Literatura:

Bogatec, Norina (2004): *Slovenska državna šola pod drobnogledom. Rezultati projekta o vrednotenju šolskih storitev – EVAŠOL*. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.

Bogatec, Norina. (2011): *Projekt ŠOLA 2010*. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut; ravnatelj slovenskih šol v Italiji in dvojezičnega šolskega centra v Špetru.

Gruden, Živa (2004): Dvojezično didaktično ravnateljstvo v Špetru. *Slovenščina v šoli*, letnik IX, številka 3, 30-34.

Didaktični načrti za osnovno šolo (dekret predsednika republike 30. 8. 1990, št. 378). Trst: Prosvetno ministrstvo, 1992.

Jagodic, Devan (2011): *Mobilità residenziale transfrontaliera nel contesto dell'Unione Europea: Il caso del confine italo-sloveno*, Dottorato di ricerca. [Čezmejna stanovanjska mobilnost v kontekstu Evropske unije: primer italijansko-slovenske meje, Doktorsko delo, mentor G. Osti, somentorica M. Kaučič-Baša]. Università di Trieste, 2009/2010.

Kaučič-Baša, Majda (1990): Naša šola naj ostane slovenska. *Primorski dnevnik*, 30.

4. 1990.

Kaučič-Baša, Majda (1993): Slovenska šola Tržaškem: Sociolingvistična presoja. V: M. Orožen (ur.), *Vprašanja slovarja in zdomske književnosti*. Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 3, 159-187. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.

Kaučič-Baša, Majda (1997): Where do Slovenes speak Slovene and to whom? Minority language choice in a transactional setting. *International Journal of the Sociology of Language*, 124, 51-73.

Kaučič-Baša, Majda (2004): Ohranjanje slovenščine pri Slovencih na Tržaškem in Goriškem: Nekaj elementov za tezo o vzrokih opuščanja manjšinskih jezikov. *Slovenščina v šoli*, letnik IX, številka 3, 12-29.

Pahor, Samo (1986): Pregled zgodovine slovenskega šolstva na današnjem ozemlju italijanske republike do leta 1945. V: *Slovensko šolstvo na Goriškem in Tržaškem 1945-1985*. Trst.

Pertot, Suzana (2004): Otroci, govorite slovensko? Vpliv narodnostno mešane družine na jezikovni razvoj predšolskega otroka. V: S. Pertot (ur.), *Otroci in starši na poti do slovenščine*. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut. 13-52.

Some aspects of linguistic inclusivism in the Slovene minority schools in Italy

The paper focuses on some questions of linguistic inclusivism in the Slovene minority schools (schools with Slovene as the only teaching language) in Trieste and Gorizia provinces.

These schools have been designed for the members of the autochthonous Slovene minority and have therefore two specific goals, namely teaching the Slovene language and supporting the Slovene ethnical identity in order to enable the minority group reproduction. During the last decades a considerable number of pupils with very poor or without any competence in Slovene have entered the minority schools. They have mostly come from the linguistically mixed families where only one of the parents is speaking Slovene and from the originally Slovene families that have replaced Slovene with Italian; some of them, however, belong to the completely Italian families or to the migrant families from former Yugoslavia. Pupils with insufficient competence in Slovene are not able to participate in the lessons of Slovene as L₁: with regard to their competence Slovene should be taught as L₂, yet in this way the fluent speakers of Slovene would be discriminated. Linguistic diversity of the pupils therefore calls into question whether Slovene should be taught as L₁ or as L₂, whether it should be the only teaching language and in which way Slovene identity might be supported.

Some standpoints about the models of teaching Slovene and teaching in Slovene that would enable the inclusion of pupils with insufficient linguistic competence into the Slovene minority schools are discussed.

Key words:

Slovenes in Italy, Slovene language, school, linguistic competence, teaching

Majda Kaučič-Baša: Nekateri vidiki jezikovne inkluzivnosti v šoli s slovenskim učnim jezikom v Italiji. V: D. Hozjan, M. Strle (ur.), *Inkluzija v sodobni šoli*, 279-290. Koper: Univerza na Primorskem, Univerzitetna založba Annales, 2012.

language, linguistic model of teaching, language maintenance – loss.